

Извештај Комисије за преглед и оцену докторске дисертације

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће Филолошког факултета, на седници одржаној 27. априла 2016. године, донело је одлуку о образовању Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је мср. Слободан Новокмет предао под насловом *Семантичка анализа лексема које означавају животиње у савременом српском језику*. Након анализе садржаја докторске дисертације подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

I. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Комисију је именovalo Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду, на седници одржаној 27. априла 2016. године.
2. Састав Комисије:
 1. Ментор: др Рајна Драгићевић, редовни професор за област Савремени српски језик; изабрана у звање редовног професора 15. маја 2013. године, запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду;
 2. Др Драгана Вељковић Станковић, ванредни професор за научну област Методика српског језика; година избора у звање: 2014; запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду;
 3. Др Вељко Брборић, ванредни професор за научну област Методика српског језика; година избора у звање: 2012; запослен на Филолошком факултету Универзитета у Београду;
 4. Др Стана Ристић, научни саветник; година избора у звање: 2000; запослена у Институту за српски језик Српске академије наука и уметности.

II. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име и презиме: Слободан Б. Новокмет
2. Датум и место рођења: 19. V 1982. године, Београд, Република Србија
3. Звање мастера стекао је 5. 12. 2008. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду Наслов мастер рада: *Поредбене конструкције у роману Тврђава Меше Селимовића*.

4. Академско звање мастера стекао је из области стилистике српског језика.

5. Слободан Новокмет је 2008. године дипломирао на Групи за српски језик и књижевност на Филолошком факултету Универзитета у Београду, а исте године одбранио је мастер рад *Поредбене конструкције у роману Тврђава Меше Селимовића*. Школске 2010/2011. уписао је докторске студије на Филолошком факултету, на групи Српски језик, а 2013. године пријавио је докторску дисертацију *Семантичка анализа лексема са значењем животиња у савременом српском језику*. Од 2011. године, запослен је у *Институту за српски језик САНУ* као истраживач-сарадник на пројекту *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика*. Године 2014. и 2015. одржао је две радионице на Републичком зимском семинару за наставнике Српског језика и књижевности, а 2013. Године одржао је и два предавања у оквиру Регионалног центра за таленте „Михаило Пупин”. Од 2010. године ради као лектор на Међународном скупу слависта који организује Међународни славистички центар у Београду. Школске 2009/2010. године био је лектор српског језика у Пекингу, на Универзитету *Bej Vaj*. Напоредо са лексикографијом бави се и научним радом. Објавио је 15 самосталних и коауторских радова у домаћим и међународним часописима и тематским зборницима, а предмет интересовања су му научне области: лексикографија, лексикологија, творба речи, језичка култура, норма и правопис српског језика. Учествовао је на десет домаћих и међународних конференција и скупова у Београду, Нишу, Крагујевцу, Новом Саду, Софији, Скопљу и на Палама.

III. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ЛЕКСЕМА КОЈЕ ОЗНАЧАВАЈУ ЖИВОТИЊЕ У
САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

IV. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација *Семантичка анализа лексема које означавају животиње у савременом српском језику* кандидата Слободана Новокмета обухвата 629 страница текста нормалног (1,5) компјутерског прореда. Теза је подељена на 7 поглавља: 1. *Уводне напомене* (стр. 1–23); 2. *Теоријско-методолошки оквир истраживања* (стр. 23–83); 3. *Семантичка анализа секундарних значења лексема (које се односе на материјалне реалије)* (стр. 83–182); 4. *Појмови који припадају култури, природи, људским, животињским и биљним организмима и ономастици* (стр. 182–290); 5. *Секундарне семантичке реализације зоолошких лексема које се односе на човека* (стр. 290–490); 6. *Препоруке за унапређење лексикографске обраде зоолошких лексема* (стр. 490–499); 7. *Закључна разматрања* (стр. 499–524). Теза се завршава списком литературе (од 160 библиографских јединица) (стр. 524–538), списком коришћених лексикографских извора (стр. 538), списком консултованих веб-сајтова (стр. 538–539),

распоредом табела у раду (стр. 539–543) и речником анализираних појмова (стр. 543–607). Од првог до петог поглавља свака целина је издељена на већи број тематских потпоглавља.

V. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Слободана Новокмета *Семантичка анализа лексема које означавају животиње у савременом српском језику* припада областима србистичке лексикологије, лингвокултурологије и лексикографије.

Предмет истраживања јесу лексичке јединице српског језика из тематске групе назива животиња. У раду се даје опис ових лексичких јединица, њихова семантичка анализа из синхронијске перспективе, која подразумева идентификовање лексичких механизма који учествују у активацији секундарних значења, и класификација секундарних семантичких реализација, која подразумева успостављање тематско-семантичких група и подгрупа у које се секундарна значења распоређују. Корпус рада чине зоолошке лексеми које се у основном значењу реализују као називи животиња (а то се формално у речницима бележи квалификативом зоол.), именички деривати којима је зооним мотивна реч (деминутиви, хипокористици, аугментативи и сл.), као и пејоративни, народни и др. животињски називи који имају најмање једно мотивисано секундарно значење. Као основни лексикографски извори за грађу у раду су коришћени *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (до 19. тома), као и *Речник српскохрватског књижевног језика Матице српске*, *Речник српског језика* и *Двосмерни речник српског жаргона* Драгослава Андрића.

Као главне циљеве рада кандидат је издвојио: (1) давање доприноса проучавању тематске групе животињских назива описом полисемантичких лексичких јединица из ове групе и семантичком класификацијом њихових секундарних значења; (2) испитивање природе полисемантичке дисперзије чланова ове тематске групе и формулисање принципа у формирању њихових значењских структура; (3) идентификацију семантичких компонената које се односе на специфичности физичког изгледа, особина и функција животиња и које омогућавају процес полисемије код зоолошких назива, као и утврђивање прототипичних сема колективне експресије које су карактеристичне за српску лингвокултуролошку заједницу; (4) анализу досадашњих поступака лексикографске обраде секундарних значења зоолошких лексеми у речницима, пре свега у Речнику САНУ, као и предлоге за унапређење процеса обраде полисемантичких лексеми у дескриптивним речницима. Један од циљева рада јесте и да се кроз преглед литературе пружи општи увид у процес полисемије зоолошких назива у другим језицима као и да се на једном месту, кроз форму речника, обједине и допуне секундарне реализације зоолошких лексеми у српском језику.

Теоријско-методолошки оквир истраживања који је кандидат користио подразумева комбинацију достигнућа, сазнања и резултата традиционалне граматике и

савремене лексикологије, подразумевајући аналитичку, дескриптивну, компоненцијалну, као и семантичку и концептуалну анализу примера. Истраживање има, пре свега, лексиколошки и лексикографски карактер, а тематски корпус животињских назива упућује га на интердисциплинарну повезаност лексикологије са творбом речи, етнолингвистиком, културологијом и фолклористиком.

Након уводних поглавља, где се представљају предмет и циљеви рада, кандидат пружа увид у то како се остварује симболика животиња у језичкој слици света, каква је симболика животиња у различитим културним традицијама, и какво је њихово виђење из аспеката религије, књижевности, митологије и сл., са посебним освртом на животиње које имају снажну симболичку вредност у српској средини (вук, змија и сл.). Дата су лингвистичка и културолошка објашњења појмова *антропоморфизам* и *зооморфизам*. Након општих напомена о изучавању полисемије у српском језику, даје се преглед литературе чији је предмет изучавање зоонима на материјалу српског језика, где се посебно издвајају формално-семантички приступ, лексичко-семантички и лингвокултуролошки приступ. С те стране, највише пажње посвећено је радовима који се баве зоолошким лексемама које реферишу на човека као циљни домен секундарних реализација и на културолошке стереотипе који конотирају такву врсту метафоричког преноса. Дат је и осврт на компаративна лексичка истраживања која показују да се називи за животиње најчешће реализују у погрдном и пејоративном контексту служећи за негативну карактеризацију људских особина.

Након прегледа литературе о зоонимима из аспеката лексикологије и лингвокултурологије на материјалу српског језика, следи преглед ширих истраживања зоолошких лексема у науци о језику. Овај преглед подразумева увид у ономастички, когнитивни, фразеолошки и компаративно-фразеолошки приступ зоонимима у сербокроатистичкој литератури. У овом прегледу кандидат посебно издваја когнитивистичке студије, које у изучавању зоосемије прилазе зоонимима преко двосмерне појмовне метафоре ЧОВЕК ЈЕ ЖИВОТИЊА и ЖИВОТИЊА ЈЕ ЧОВЕК и које се темеље на теорији о *Великом ланцу постојања*, те упоредне фразеолошке студије помоћу којих могу да се идентификују културни контексти између двају или више народа и успоставе преводни еквиваленти између двају или више језика по питању фразеолошких јединица са зоокомпонентом.

Кандидат, потом, образлаже лексикографске поступке при дефинисању основног значења зоолошких лексема у *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика*, издвајајући зоониме као терминолошку и општеупотребну лексику. У овом поглављу се, кроз анализу основног значења типичних зоонима у РСАНУ, издвајају и опште семантичке компоненте зоолошких лексема – архисема, сема порекла, сема физичке карактеристике, сема особине, сема функције, сема станишта, сема исхране, сема колективне експресије и осталих сема које могу бити релевантне у анализи лексичких механизма помоћу којих се одвија дисперзија значења анализираних лексема.

Истраживачки део рада кандидат започиње поглављем *Семантичка анализа секундарних значења лексема (које се односе на материјалне реалије)* (3). Установљава тематске групе материјалних реалија на које се секундарна значења зоонима односе: *оруђе; оружје; предмети који служе за игру; накит; спортска помагала; саобраћајни појмови; одевни предмети; грађевински појмови; војна опрема; електронски уређаји; производи животињског порекла*. Кандидат излаже примере табеларно, дајући основну и секундарну реализацију лексеме, а помоћу компоненцијалне анализе примера долази до најпродуктивнијих сема које се активирају у процесу метафоричког преноса номинације са животиње на неки од чланова тематских група: семе изгледа и облика тела; семе изразите физичке карактеристике; семе величине; семе боје; семе звучања; семе функције; семе кретања; семе понашања и особина; семе снаге. Сваку од ових сема кандидат посебно описује анализирајући примере и утврђујући хијерархију њихове продуктивности у успостављању секундарних значења и наводи напомене да је део ових примера добијен и семантичким калкирањем из других језика. Аутор посебно издваја зоонимске називе за предмете који представљају реализацију изгледа и особности животиње у другачијем материјалном виду (*петао* као ветроказ, *коњ* као шахофска фигура) и посматра начин њиховог настанка као механизам удруженог дејства метафоре и метонимије, док у посебном поглављу издваја и примере настале метонимијом и синегдохом.

У следећем поглављу *Појмови који припадају култури, природи, људским, животињским и биљним организмима и ономастици* (4) тематизује се широк распон ентитета из људске културе, организације живота и природе на које називи животиња могу да реферишу – *Култура (народна култура и живот – друштвене игре, обичаји, светковине; народни везови; храна и пиће; пољопривреда и сточарство; симболи; апстрактни појмови; спортски жаргон; појмови као носиоци одређене вредности – новчане јединице; мерне јединице; људска станишта)*; *Људски, животињски и биљни организам (делови тела, болести, ране, повреде)*; *Природа (природне и астрономске појаве)*; *Ономастика (антропоними, фитоними)*, при чему кандидат утврђује различите мотивационе аспекте овако разуђених семантичких реализација.

Петим поглављем *Секундарне семантичке реализације зоолошких лексема које се односе на човека* (5) кандидат започиње испитивање процеса зоосемије у српском језику, односно процеса пројектовања животињских назива на категорију људских бића. Након прегледа тематских параметара који омогућавају процес зоосемије, као што су физички изглед, станиште, величина, понашање и односа човека према животињи, наводе се циљни домени ових метафора који се односе на мушке и женске атрибуте подељене на три аспекта: *физички изглед, духовне особине и сексуалност*, и који се са становишта друштвене конотације могу посматрати као пожељне или непожељне особине.

У потпоглављу *Пожељне људске физичке карактеристике* кандидат наглашава да секундарна употреба животињских назива за истицање позитивних људских особина није нарочито продуктивна и да се особина изразите физичке снаге више доводи у везу са мушкарцима (*бик, бикоња, бичак, ждребац, пастув, парип*), а привлачног физичког изгледа у везу са женама (*кошута, мачка, маца, маче, цица, лавица, лабуд, орлока, пауница, сова* и сл.). Као најнегативније физичке особине човека у српској култури које се изражавају зоонимским метафорама кандидат у потпоглављу *Непожељне људске физичке особине* издваја: величину, непривлачан физички изглед, успорено или неспретно кретање, доб и ниску хигијену. Као најнепожељније особине мушкараца из категорије величине истиче изразито ситну, мршаву физичку грађу (*жабац, комарац, кунац, кусац, прч, патицврк*), крупну грађу (*слон, лубен*), а из категорије кретања – тремо, неспретно, трапаво кретање (*волоња, патак, слон, медвед*). Из категорије хигијене наглашава се прљав, неугледан, неуредан изглед (*жабац, прасац, свиња, крмак, крме*). Као најнепожељније особине жена кандидат истиче крупну грађу (*ајкула, бикуља, кобиларда, коњ, крава, кркуша, мечка, слоница*) и мршавост (*глиста, грмуша, глогоњача, ахтапод, дропља, змија*) из категорије величине, и категорије непривлачног физичког изгледа (*акреп, ахтапод, гуштер, квочка, корњача, крокодилка, мајмуница, пас*), успореног кретања (*дропља, крава, слоница*) и ниске хигијене (*газибара, грмуша, крмача, прасица*). Кандидат наглашава да се одређене метафоризације базирају на активацији семантичких компонената које су у вези са изгледом животиње, док према другим животињама преовладава негативна колективна експресија која се темељи на искуству и суживоту – у питању су животиње које могу физички и животно да угрозе човека, које код човека изазивају одвратност и гађење, а физичке особине које говорници српског језика најнегативније вреднују тако постају ситна или крупна грађа, физичка непривлачност, успореност, тромост и ниска хигијена.

У поглављу *Пожељне људске психичке (карактерне) особине* аутор као позитивне издваја карактерне особине храбрости, одважности, борбености и истрајности (*гуја, вук, вукобаша, змај, кичмењак, курјак, лав/лаф, орао, орлић, орлока, соко, тигар*) и мудрости, домишљатости, оштроумности, промућурности (*видра, зверка, курјак*) из сфере интелекта, а наглашава и позитивну конотацију према дивљим и крволочним животињама (*вук, тигар, лав/лаф, лавица/лафица*).

У поглављу *Непожељне људске психичке (карактерне) особине* кандидат психичке карактеристике дели на интелект, карактер, понашање и особине и емотивна стања. Од особина смањених интелектуалних капацитета наглашава глупост, која се мотивише величином и кретањем животиња, али и културолошким стереотипима који се приписују крупним домаћим животињама и пернатој живини. По питању карактерних особина, зоонимским метафорама се најпре упућује на особине којима је заједничка компонента злобе и рђавости, док од примера доминантно место заузимају варијантне лексеме са основним значењем: *пас, змија* и *вук*. Од особина које се тичу понашања истиче се да се најнегативније вреднује некултура, простаклук и брбљивост,

на које се реферише поређењем са крупним домаћим животињама и живином, и то на основу компонената њиховог станишта, изгледа и кретања. По питању емотивних стања и расположења, кандидат упућује на примере *змај*, *змија*, *зоља*, *осица*, *осињак*, *питбул*, *рис*, *тигрица*, који реферишу на љутњу и бес. Један од аспеката човекове психо-физичке карактеризације који се изражава зоонимским матафорама и које кандидат обрађује у поглављу *Особине које се односе на човекову сексуалност*, јесте и поље његове сексуалности, где се преко примера као што су *кера*, *кучка*, *вижља* истичу, пре свега, женска похотљивост и неморал, мушка снага и потенција (*бик*, *пастув*, *ждребац*) и метафора СЕКСУАЛНО АКТИВНА ЖЕНА ЈЕ ЖЕНКА ПСА.

У наредним потпоглављима говори се о зоонимима којима се секундарно означавају особе којима се умиљава или тепа (хипокористици као што су *бубица*, *лане*, *маче*, *голубић*); о емотивно-експресивној функцији зоонима погрдног карактера чија је намера дискредитација саговорника и његово вређање (*крмак*, *кобила*, *магарац*, *мазгов*, *псето*, *џукела*, *џукац* и сл.), као и о експресивном ставу који се изражава према одређеним занимањима или друштвеним групама, од којих се посебно издваја полиција (*ала*, *гавран*, *глодар*, *кер*, *керавац*, *џукела*, *пас*) и криминалне групе (*ајкула*, *кокошар*, *пилићар*, *птичица*, *скакавац*). Наводе се и примери неутралних психо-физичких људских карактеристика, као и примери зоонима који илуструју човека посебне телесне карактеристике. На крају петог поглавља дају се и табеле свих типова животињских врста које се односе на људске физичке и карактерне особине.

У шестом поглављу – *Препоруке за унапређење лексикографске обраде зоолошких лексема*, кандидат подсећа на извесне неусаглашености у обради зоолошких лексема које се тичу распореда семантичких компонената у основној дефиницији појма и доноси неколико предлога у вези са посебним наглашавањем оних обележја у лексикографској дефиницији чије потенцијално активирање у процесу метафоризације доводи до развијања нових значења. Такође, кандидат посебно истиче екстралингвистичке компоненте у лексикографској дефиницији, односно важност навођења сема колективне експресије код оних примера где је захваљујући тој семи успостављено ново значење.

У последњем поглављу, које се бави закључним разматрањима, сумирају се најважнији резултати истраживања, дефинишу се специфични термини коришћени у раду, илуструје се *матрица* зоолошке лексеме са потенцијалном семантичком структуром и даје табела оних зоонима који имају најразвијенију семантичку структуру, у односу према томе да ли се у секундарној реализацији односе на материјалне реалије или на људе као носиоце одређених особина и својстава. Рад се завршава речником свих анализираних примера и њихових значења који обухвата 64 стране рада.

VI. СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КАНДИДАТА НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Слободан Новокмет објавио је у категоризованим и рецензираним часописима и тематским зборницима 15 научних радова, 10 ауторских и пет коауторских, од којих се неки могу довести у директну везу са темом тезе. Објавио је и три приказа.

1. *Неки аспекти колоквијализације језика у српским дневним новинама* (у коауторству са Иваном Маринковић Мандић), Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини (посебно издање посвећено Милосаву С. Вукићевићу). Милета Букумир, Косовска Митровица, 2010, 261–268; ISBN 978-86-80273-42-6 UDK 811.163.41'38 811.163.41'276.3/4
2. *Сликовитост поредбених конструкција у роману Тврђава Меше Селимовића* Савремена проучавања језика и књижевности, година III/ књига 1, Крагујевац, 2012, 239–247. ISBN 978-86-85991-39-4. 811.163.41 (082) 811.163.41.811 (082) 371.3 (082)
3. *О језичким недоумицама корисника друштвене мреже Фејсбук* (у коауторству са Светланом Слијепчевић) Језик, књижевност, комуникација: Језичка истраживања, Ниш 2011, 199–212. ISBN 978-86-7379-241-5 81'27(082) 81'23(082) 82.09(082) 82.0(082)
4. *Правописне недоумице на друштвеној мрежи Фејсбук*, Наука и идентитет, Књига 6/1, Универзитет у Источном Сарајеву Филозофски факултет Пале 2012, 217–229. ISBN 978-99938-47-42-7 001(082) 811(082) 811.163.41(082)
5. *Однос правописних приручника према терминима из информационе технологије*, Научни састанак слависта у Вукове дане 41/1, Београд, 2012, 445–455. ISBN 978-86-6153-084-5 811.163.41'373.45:811.111 811.163.41'276.6:004
6. *О концептуализацији појмова ИСТИНА и ЛАЖ у српском језику од 19. до 21. века* ВРЕМЕ И ИСТОРИЈА В СЛАВЈАНСКИТЕ ЕЗИЦИ, ЛИТЕРАТУРИ И КУЛТУРИ (у коауторству са Светланом Слијепчевић). Сборник с доклади от Единадесетите национални славистични четения 19–21. април 2012, Том I – ЕЗИКОЗНАНИЕ; Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, стр. 165–173. ISBN 978-954-07-3457-6
7. *Нове речи са суфиксом -ина и његовим варијантама у српском језику*, Наш језик XLIII/ 3–4, Београд, 2012, стр. 55–69 ISSN: 0027-8084 UDK: 811.163.41'373.611 ; 811.163.41'374 (808.61'/.62) ID BROJ: 195857676
8. *О концептуализацији појмова истина и лаж у српском језику* (у коауторству са Анетом Спасојевић и Светланом Слијепчевић), Језик, књижевност, вредности: Језичка истраживања, Ниш 2013, 75–85. ISBN: 978-86-7379-278 81'27(082) 81'23(082) 81'42(082) 81'362(082) 371.3::811(082)

9. *Неке секундарне семантичке реализације зоолошких назива у српском језику*, Научни састанак слависта у Вукове дане 42/1, Београд, 2013, 331–344. ISBN: 978-86-6153-143-9 811.163.41'373.22:59 811.163.41'37

10. *Концептуализација појма бол у српском језику*, Књижевност и језик LX 3–4, Београд, Друштво за српски језик и књижевност, 2013, 407–419. ISSN: 0454-0689 UDK (821.163.41+81): 37

11. *Радни глаголски придев у функцији придева – семантичка класификација*, Липар: часопис за књижевност, језик, уметност и културу, XIV/52, Универзитет у Крагујевцу, Крагујевац, стр. 63–77 ISSN 1450-8338

12. *Придевски супстантиви – на маргини лексичког система српског језика*, Језик, књижевност, маргинализација: Језичка истраживања, Ниш 2014, 387–401. ISBN: 978-86-7379-323-8 UDK 811.163.41'373.611

13. *Компјутерски термини у настави правописа српског језика*, Књижевност и језик LXI 1–2, Београд, Друштво за српски језик и књижевност, 2014, 81–93. ISSN: 0454-0689 UDK: 811.163.41'35 811.163.41'276.6:004

14. *Форманти страног порекла веб и сајбер у српском језику*, Научни састанак слависта у Вукове дане, Међународни славистички центар, Београд, 2014, 163–175 811.163.41'276.6:004 811.163.41'373.611

15. *Примена Речника САНУ у настави српског језика и књижевности* (у коауторству са Маријаном Богдановић) Књижевност и језик LXII 1–2, Београд, Друштво за српски језик и књижевност, 2015, стр. 173–189 ISSN 0454-0689 UDK 371.3::811.163.41 811.163.41'374

У штампи: *Метафорична значења лексема из лексичко семантичке групе назива за псе која се односе на људске особине*, Књижевност и језик 2016

II Прикази

1. *Српска књижевност и језик у јужнословенском контексту*, Књижевност и језик LVIII 3-4, Београд 2012, стр. 387–391. UDK [821.163. 41+81]:37 ISSN 0454-0689

2. *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Књижевност и језик LIX 3-4, Београд 2012, стр. 363–368. UDK [821.163. 41+81]:37 ISSN 0454-0689

3. Зборник у част Гордани Вуковић *Лексикологија, ономастика, синтакса*, Српски језик бр. XVIII, Филолошки факултет, Београд, 2013, стр. 805-819, ISSN: 0354-9259

4. У штампи: *Правопис у теорији и пракси*, Српски језик XXI, Београд, 2016, стр. 665–668.

VII. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У докторској дисертацији *Семантичка анализа лексема које означавају животиње у савременом српском језику*, кандидат кроз преглед теоријске и истраживачке литературе о питању вишезначности зоонима у српском и другим језицима долази до закључка да су се лингвисти најчешће бавили колективном експресијом говорника српског језика и културолошки детерминисаним стереотипима који доводе до негативно конотираних експресивних значења зоонима када означавају човека, док је део истраживања посвећен и лексичким механизмима који условљавају номинациону екстензију зоонима на појмове из групе материјалних реалија. Утврђено је да се зооними користе као метафоричне ознаке за човека и мотивисане су људским карактеристикама, спољним и унутрашњим особинама, тј. експресивним карактеристикама и да се посматрају кроз људски систем вредности и навика на које утичу традиција, вера и простор, док је њихова фразеолошка контекстуализација махом пејоративно и субјективно обележена, што је последица негативно конотираног статуса самих лексема.

Истраживачким делом рада установљено је да је један од основних лексичких механизма у примерима када се зоолошке лексеме у секундарној реализацији односе на материјалне реалије *сликовна метафора*, као поступак пресликавања структуре или слике једног појма или појмовног домена у структуру или слику неког другог појма или појмовног домена и да су у питању предмети из различитих сегмената свакодневног живота, чија се именовања показују комуникативно неопходним, а не само експресивним. Такође, закључак је да највише представника животињског света у преносу зоонимске номинације на појмове из материјалне културе има из групе *домаћих животиња*, док је избор животиња нешто разноврснији када је у питању номинација материјалних реалија које су у вези са развојем индустријализације и урбане културе.

У раду се посебно наглашава да се називи животиња показују врло продуктивним у развијању семантичког потенцијала и у трансформацији основног значења лексеме, и доминантно секундарно употребљавају за истицање непожељних и друштвено неприхватљивих људских особина, док се према одређеним животињама развија и амбивалентан однос, што значи да се оне по неким својим својствима перципирају као позитивне, а по другим као негативне (*вук*, *бик*, *змај* и сл.). Такође, закључује се да што су животиње познатије човеку (прилагођене његовим потребама и сл.), то је израженији потенцијал за усложњавање полисемантичке дисперзије њиховог значења (нпр. *коњ*, *пас*, *мачка* и сл.).

Такође, утврђује се и доминантно негативан човеков однос према животињама, посебно према дивљим птицама, које се негативно перципирају због особина грабљивости, а доживљавају се као штетне, опасне и прљаве; према инсектима, који се виде као штеточине по човека и пољопривреду и преносиоци болести; према

гмизавцима, водоземцима и бескичмењацима, чији се нетипичан изглед, и непримерена, неприступачна станишта и укоренење представе о штетности и табуизираниости виде као непожељна; према домаћим животињама које реферишу на најшири број негативних физичких или карактерних особина и које човек, пре свега, захвљујући њиховој потчињености, али и различитим негативно конотираним особинама изгледа углавном потцењује. Једино се према дивљим животињама испољава одређено страхопоштовање, било да се ради о оним које су познате на домаћем терену или не, па тако позитивну конотацију у одређеним психолошким карактеризацијама човека добијају *вук* (курјак), *лав*, *тигар* или *видра*, *кошута*, на основу неких упечатљивих особина (изглед, брзина, снага).

Један од основних закључака истраживања је да се идентификовањем са животињама људи, заправо, деградирају, па зоонимска метафора постаје средство изражавања непожељних људских карактеристика од којих предњаче злоба, рђавост, неморал, непривлачан физички изглед и сл., тј. оне особине које се препознају као мање људске, које поништавају људско у човеку изједначавајући га са нижим животињским вредностима. Такође, ти погрдни називи доводе до конституисања стереотипа о томе како мушкарци и жене не треба, односно треба да се понашају и како да изгледају у српској лингвокултуролошкој традицији и заједници.

Грађу за ово истраживање чини око 700 лексичких јединица са значењем назива животиње и њихових деривата и око 2000 секундарних значења. По питању значења која се односе на материјалне реалије, закључак је да укупно 29% свих забележених примера припада групи домаћих животиња, док су на другом месту птице (23%) и инсекти (15%), док су дивље животиње заступљене у свега 8% примера. У домену материјалних реалија семантички су најпродуктивније лексеме *коњ* (14 примера) и *мачка* (12 примера), а изразитом продуктивношћу одликују се још лексеме *жабица* и *жаба*, *јез*, као и примери животиња из домена домаће стоке: *јарац*, *кобила*, *кобилица* и сл. По питању животињских врста којима је у секундарном значењу архисема *човек* и које се односе на човекове физичке особине, домаће животиње покривају 28,7% примера, птице 26%, а дивље животиње 11,3%. Када су у питању људске карактерне особине, примери из групе домаћих животиња заузимају 34% свих сакупљених примера из ове категорије, док су на другом месту птице (17,6%). Највише секундарних реализација у домену људских карактеристика имају лексеме *змај* (11 примера), *овца* (8 примера) и *орао* (8 примера). Значајан је и податак да се од сакупљених примера за људске карактеристике њих око 250 односи на негативно конотиране атрибуте и код мушкараца и код жена, чиме се потврђује да се знатан број сакупљене грађе зоолошких назива (заједно са варијантним лексемама, деминутивима, аугменативима и сл.) секундарно употребљава за истицање непожељних и друштвено неприхватљивих људских особина.

VIII. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација Слободана Новокмета *Семантичка анализа лексема које означавају животиње у савременом српском језику* има више квалитета. Пошто лексеме које означавају животиње имају богату полисемију у скоро свим језицима, оне су привлачиле велику пажњу истраживача широм света. Литература о полисемији лексема из ове тематске групе веома је богата. Кандидат је уложио велики труд да ту литературу ишчита, систематизује и синтетички представи класификујући је притом према различитим, али сродним областима којима припада. Испоставило се да има много радова и књига у којима се називи за животиње обрађују као један од проблема. Кандидат се потрудио да дође и до овакве литературе у којој се његова тема појављује као секундарни предмет интересовања. У односу према представљеној литератури и досадашњим истраживањима показао је критичност, али и спремност да искористи неке закључке и да своје истраживање надовеже на њих.

Показало се да је грађа за ову дисертацију изузетно богата. У српском језику постоји велики број лексема које означавају животиње, а многе од њих имају изузетно богате полисемантичке структуре. Кандидат је показао изузетну акрибичност у ексцерпцији грађе, а затим и проницљивост у њеној класификацији и анализи. Процеси развоја секундарних значења испитаних лексема понекад су лако препознатљиви, али често се дешавало да се удружи више семантичких процеса чијим деловањем настаје ново значење, па је прави истраживачки изазов представљала анализа оваквих примера. Слободан Новокмет се показао као истраживач који се успешно носио и са таквим сложенијим анализама грађе. Један од честих проблема са којим се кандидат сретао у раду било је и одређивање мотивације за настанак неких значења. У таквим случајевима, он је износио и више могућих решења, показујући истраживачку флексибилност у закључивању, која често недостаје неким научницима.

Испитивање значења лексема које означавају животиње неминовно подразумева анализу, пре свега, између животиње и човека, али и животиње и човекове околине. Тај однос је често културолошки мотивисан. Због тога је кандидат имао задатак да решавајући лексиколошке задатке, зађе и у сфере лингвокултурологије и когнитивистике. Те дисциплине захтевале су посебне теоријско-методолошке приступе, па је Слободан Новокмет морао и њих да савлада.

Изузетно богата грађа и пажљиво одабрани начини њене анализе довели су до бројних закључака. Они су у раду видљиво, уверљиво и прецизно изведени и представљени. Доносе допринос пре свега лексикологији и лингвокултурологији, али и когнитивистици и неким сродним дисциплинама.

Прегледно представљена грађа, велики број систематизација и класификација отварају бројне могућности за даља истраживања. Због тога, поглавља и потпоглавља овог доктората јесу изворишта за даље анализе.

Један од примарних задатака лексикологије српског језика јесте да опише и опише лексику кључних тематских група, да установи законитости семантичког развоја чланова тих група и да кроз анализу посебних тематских група пружи допринос у откривању сложене организације лексичког система српског језика као целине. Део

тог посла већ је обављен кроз докторске дисертације, књиге и радове српских лексиколога, а докторат Слободана Новокмета представља значајан допринос тим напорима. Значај овог доктората огледа се, дакле, и у томе што он представља ниску у ланцу најважнијег пројекта у српској лексикологији, а то опис лексичких подсистема у оквиру великог система лексике српског језика и његових законитости.

IX. ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене докторске дисертације Слободана Новокмета, Комисија предлаже да се кандидат позове на усмену одбрану докторске дисертације *Семантичка анализа лексема које означавају животиње у савременом српском језику*.

На поједине пропусте и мање недостатке, који су уобичајени пратилац овако обимних истраживања, Комисија ће имати прилику да укаже на усменој одбрани дисертације.

Београд, 5. V 2016.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Рајна Драгићевић, редовни професор

2. Др Драгана Вељковић Станковић, ванредни професор

3. Др Вељко Брборић, ванредни професор

4. Др Стана Ристић, научни саветник